

MAŽAREIKŠMĖS VEIKOS INSTITUTO IŠTAKOS IR RAIDĄ LIETUVOS
BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Iveta Vitkutė-Zvezdinienė *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 45 84
Elektroninis paštas ivez@one.lt*

Pateikta 2006 m. balandžio 10 d., parengta spausdinti 2006 m. birželio 30 d.

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamas nusikalstamos veikos mažareikšmiškumo institutas, jo ištakos ir raidos etapai. Ši tema tapo aktuali įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui, kuris iš esmės pakeitė teisinį mažareikšmės veikos turinį. Vadovaujantis vien įstatymo leidėjo suformuluotais teisiniais kriterijais, ne visada pavyksta vienareikšmiškai atsakyti į klausimus, kokios veikos laikytinos mažareikšmėmis, o kokios ne, todėl atsakymų į šiuos klausimus ieškoma platesniame baudžiamosios teisės teorijos istoriniame kontekste. Daugiausia dėmesio skiriama nusikalstamos veikos mažareikšmiškumo teisinės prigimties analizei, atsižvelgiant į šio teisinio reiškimo turinio laiką visuomenės ir teisinės sistemos raidos atžvilgiu.

Straipsnyje įvairiais aspektais nagrinėjami keli teisinio reiškimo raidos etapai, kurie lyginami su naujuoju baudžiamuoju įstatymu, nurodant panašumus ir skirtumus. Empirinę tyrimo dalį sudaro ne tik Lietuvoje priimti baudžiamieji įstatymai, bet ir Rusijos baudžiamieji įstatymai. Baudžiamosios teisės istoriniai tyrimai neatsiejami nuo Rusijos baudžiamosios teisės, nes būtent mažareikšmiškumo sąvoka pirmiausia buvo įtvirtinta sovietiniame baudžiamajame įstatyme, o vėliau kitose valstybėse, kurias Rusija buvo okupavusi (taip pat ir Lietuvos BK), bei tose valstybėse, kurių teisei sistemai Rusija darė vienokią arba kitokią įtaką. Straipsnyje išsakyti teiginiai ir suformuluotos išvados grindžiamos baudžiamųjų įstatymų ir įvairių šią temą nagrinėjusių mokslininkų darbų analize.

Pagrindinės sąvokos: nusikalstama veika, nusikaltimas, mažareikšmiškumas, mažareikšmis nusikaltimas, mažareikšmė nusikalstama veika, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės.

IVADAS

Galiojančiame LR BK 37 straipsnyje įtvirtinta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo nuostata. Ji taikoma asmenims, padariusiems ne itin pavojingus nusikaltimus ir nuo tolesnių nusikalstamų veikų sulaukomiems tik įspėjimu. Tokia įstatymo leidėjo nuostata atsirado palyginti neseniai. Nors mažareikšmės veikos taikymo raida buvo prieštaringa ir laikui bėgant keitėsi, šio instituto reikalingumas niekam nekelia abejonių. Tai siejama ne tik su bausmės individualizavimo procesu, bet ir su siekiu apsaugoti visuomenę nuo nusikaltimui neadekvačių bausmių, nepagrįsto jų taikymo.

Baudžiamosios teisės istorijoje buvo laikotarpių, kai teismų praktika visiškai paneigdavo minėtą teiginį. Vyravo nuomonė, kad kiekvienas asmuo, padaręs nusikaltimą, turi būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn, todėl norėta panaikinti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, jei veika mažareikšmė, institutą. Be to, atleidimas asmens nuo baudžiamosios atsakomybės... buvo daugiau išimtis negu įprastas dalykas..., teisėsaugos institucijos taikė atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės visai ne tais tikslais, kurie buvo numatyti įstatyme [1, p. 70]. Teismų praktika ne visada ėjo keliu, atitinkančiu įstatymo leidėjo ketinimus. Tokia padėtis lėmė ne patį veiksmingiausią mažareikšmiškumo institutą reglamentuojančių nuostatų taikymą. Trūko ir mokslinių darbų, kuriuose į šį institutą būtų žvelgiama kompleksiskai, nagrinėjant jo istorinę kilmę, teisinę prigimtį, taikymo ypatumus, padarinius. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, suformuluojamas straipsnio ob-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedros lektorė, teisės magistrė.

jektas – Lietuvos baudžiamųjų įstatymų, reglamentuojančių mažareikšmės veikos taikymą, analizė istoriniame kontekste. Straipsnio **tikslas** – išanalizuoti mažareikšmio nusikaltimo idėjos ir šio instituto istorinės raidos tendencijas atitinkamai aptariant Lietuvos ir užsienio šalių įstatymus, reglamentuojančius pastarojo instituto taikymą.

Tikslui pasiekti pasitelkti sisteminis ir lyginamasis **metodai**, kuriuos taikant atlikta Lietuvos ir užsienio šalių jurisprudencijos analizė.

1. MAŽAREIKŠMIŠKUMAS 1903 M. BAUDŽIAMAJAME STATUTE

Baudžiamajoje teisėje nusikalstamos veikos ir bausmės visuma priklausė nuo vienokio arba kitokio politinio ir socialinio įstatymų leidėjų požiūrio. P. Pakarklis rašė: „Baudžiamoji teisė, kaip viešosios teisės šaka, savo pagrindinėmis idėjomis, savo kodifikacija, savo taikymu nuo senų laikų yra daugiau ar mažiau tampriame santykiyje su vyraujančiomis gyvenimo laikotarpio idėjomis su politiniais ir socialiniais reikalavimais“ [2, p. 3]. Kalbant apie teisinį mažareikšmės veikos instituto reglamentavimą ir istoriniu, ir baudžiamosios teisės teorijos požiūriu, jo raidą tikslinga suskirstyti į tris etapus. Pirmasis etapas apima laikotarpį nuo 1918 m. iki 1940 m., kai galiojo 1903 m. Baudžiamasis statutai; antrasis – nuo 1940 m. iki 2003 m., kai galiojo 1926 m. ir 1961 m. Baudžiamieji kodeksai, trečiasis – nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki šių dienų, įsigaliojus 2000 m. Baudžiamajam kodeksui. Iki XIX amžiaus vidurio mažareikšmės veikos institutas nei Lietuvos, nei užsienio baudžiamajoje teisėje neegzistavo.

Mažareikšmės veikos teisinio reglamentavimo užuomazgos siejamos su tuometiniu lygtinio nuteisimo institutu. Nuo XIX a. vidurio Anglijoje buvo pradėta „teisti sąlyginai“, t. y. pagal šiuo metu galiojančio įstatymo sąvokas – lygtinis atleidimas nuo bausmės prieš terminą. Tokią sistemą 1842–1854 m. įvedė teisėjas Hillas Birmingame’as, o vėliau – Koxas Portsmute’as. Tai buvo atskiros pastangos praktikoje nustatyti tokią tvarką, kad kaltinamiesiems, padariusiems mažareikšmius nusikaltimus (nusižengiamuosius darbus), ypač mažamečiams, bausmė būtų dovanojama, jei jie tam tikrą laiką gerai elgiasi. Vėliau 1879 metais buvo išleistas įstatymas, kuris įgaliojo teisėjus atleisti nuo bausmės tokius žmones, kurių nusikaltimai baudžiami iki 2 metų kalėjimo [3]. Kaip matome, bausmės atidėjimo arba dovanojimo idėja sieta su veikos pavojingumu. Panašiai nusikaltimas ir bausmė vertinti ir ikikarinėje Lietuvoje.

1918–1940 m. pagrindinis teisės aktas Lietuvoje buvo 1903 m. Rusijos baudžiamasis statutai, kurį 1919 m. sausio 16 d. Lietuvos valstybės tarybos prezidiumas nutarė pripažinti Lietuvos teritorijoje galiojančiu įstatymu.¹ Pagal šio įstatymo 3 straipsnį nusikaltimai buvo

skirstomi į tris rūšis: didieji nusikaltimai, šiaip nusikaltimai ir nusižengimai. Toks suskirstymas, pirmiausia įvestas Prancūzijoje, sietas su praktiniu baudimu. Įstatymo leidėjo nuostata veikas skirstyti kategorijomis pagal jų sunkumo laipsnį siejamas ne tik su bausmių ribomis, bet ir su bausmės švelninančių aplinkybių sistema. Teismas, skirdamas konkrečią bausmę, turėjo vadovautis būtent tais pačiais samprotavimais, kuriais vadovosi įstatymų leidėjas, nustatydamas bendrąsias sankcijas, t. y. padarytos žalos dydžiu, visos veikos aplinkybėmis, bendraja nusikaltėlio charakteristika [4]. 1903 m. Baudžiamajo statuto redakcijoje mažareikšmio nusikaltimo ar mažareikšmės veikos sąvokos dar nebuvo. Galbūt tai siejama su nusikalstamos veikos sąvoka: juk 1903 m. Baudžiamasis statutai aiškios ribos tarp nusikaltimo ir kito teisės pažeidimo nenubrėžė. Tarpukario Lietuvos teisinė sistema numatė, kad savarankiškiems įstatymams (pavyzdžiui, muitinės įstatymui, kuriame buvo numatyta tokia veika kaip kontrabanda) taikomi bendrieji Baudžiamajo statuto nuostatai arba tam tikros veikos, numatytos pačiame Baudžiamajame statute, pagal savo pobūdį šiuolaikinėje teisėje galėtų būti priskiriami administraciniam nusižengimui. Tarpukario Lietuvos baudžiamasis įstatymas sietas su nuostata įvertinti padarytos veikos pavojingumą ir taikyti atitinkamas baudžiamajo teisinio poveikio priemones. Tokie nusikalstamos veikos ir baudžiamosios atsakomybės teisinės prigimties aspektai, įtvirtinti 1903 m. Baudžiamajame statute, galėtų būti paremti teisės filosofija, teisinio pozityvizmo mokykla. Teisinio pozityvizmo mokyklos atstovai teigė, kad teisė grindžiama susitarimu ir papročiu paklusti suverenui, kuriam ir priklauso teisė nustatyti elgesio normas bei sankcijas už tų normų nepaisymą. Vadovaujantis teisinio pozityvizmo nuostatomis, nusikaltimo samprata įstatyme arba visai nepateikiama, arba ji yra apibrėžiama tik pagal formalius teisinius požymius, kaip baudžiamuoju įstatymu uždrausta veika, už kurią numatyta laisvės atėmimo arba kita bausmė [5]. 1903 m. Baudžiamasis statutai pasižymėjo formalia teisine koncepcija, kad bet kokia įstatyme aprašyta ir uždrausta veika laikoma nusikalstama ir baudžiama.² Jeigu įstatymas išimčių nenumatydavo, teismas savo nuožiūra pripažinti tam tikras veikas kaip mažareikšmes negalėjo. Analizuojant 1903 m. Baudžiamąjį statutą matyti, kad įstatymų leidėjo valia už mažiau pavojingus nusikaltimus būdavo atleidžiama nuo baudžiamosios atsakomybės, o tam tikrais atvejais veikos, negalėjusios sukelti pavojingų padarinių, tuometinėje teismų praktikoje laikytinos nenusikalstamos. Panagrinėkime keletą pavyzdžių. Nusikaltimų skirstymas į kategorijas turėjo lemiamos reikšmės baudžiant asmenį. Pavyzdžiui, viena iš baudžiamosios teisės taisyklių – asmeniškios atsakomybės už nusikalstamus veiksmus principas. 1903 m. Baudžiamasis statutai numatė netiesioginių kaltininkų baudimo išimtį, kai baudžiama ne už kito asmens padarytą nusikaltimą, o už jo nepriežiūrą. Baudžiamajo sta-

¹ 1903 m. Baudžiamąjį statutą Lietuvoje pirmieji įvedė šalį okupavę vokiečiai. 1918–1919 m. sudaryta Lietuvos laikinoji valdžia, vadovaudamasi Laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių 28-tuoju paragrafu, turėjo išleisti arba naująjį baudžiamąjį įstatymą, arba palikti seną rusų Bausmių statutą. Naujojo baudžiamajo įstatymo nepriklau-

somos Lietuvos valdžia greitu laiku negalėjo sukurti, todėl nutarė su tam tikrais pakeitimais įteisinti minėtąjį 1903 m. Baudžiamąjį statutą.

² 1903 m. Baudžiamajo statuto 1 str.

tuto 423 straipsnis numatė baudžiamąją atsakomybę asmens, privalančio prižiūrėti mažametį arba kitą asmenį, bet nusižengusio ir palikusio tą žmogų be reikiamos priežiūros, jei dėl to prižiūrimas asmuo padarė didįjį arba šiaip nusikaltimą [6]. Pagal cituojamo straipsnio turinį darytina išvada, kad prižiūrinčio asmens baudžiamoji atsakomybė nekyla tuo atveju, jei pavestas jo priežiūrai asmuo padaro tik nusižengimą.

Kalbant apie tarpukario Lietuvos mažamečių ir nepilnamečių baudžiamąją teiseną pažymėtina, kad čia visas dėmesys sutelkiamas ne į nusikaltimo darymą, o į patį nusikalstamą veiką padariusį asmenį, į visapusišką, ypač psichinį, jo pažinimą. Mažamečio nusikaltėlio baudžiamoji teiseina paremta ne tiek juridiniu, kiek „sociališkai“ pedagoginiu darbu [7]. Asmenų nuo 10 iki 17 metų, pripažintų padariusiais nusikaltimą, baudimo taisyklės buvo numatytos 55 str. [8]. Svarstant šį klausimą reikia pabrėžti šio straipsnio pirmos dalies 3 punktą, kuriame pasakyta, kad nepilnamečiai nuo 10 iki 17 metų vietoj arešto arba bausmės baudžiami teismo pabarimu, jeigu teismas nustato, kad nepilnamečiai verčiasi nusižengiamaisiais darbais. Iš to darytina išvada, kad už nusižengimus teismas nebaudžia nepilnamečių areštu arba pinigine bauda, t. y. atleidžia nuo bausmės.

Pagal 1903 m. Baudžiamąjį statutą pasikėsinimas padaryti nusižengimą nebaudžiamas – tai tiesiogiai pasakyta 49 straipsnyje. Esant bendrininkų nusižengimui, baudžiami tik vykdytojai, kurstytojai ir padėjėjai, kaip pasakyta 51 str. 3 d., – tik įstatyme numatytais atvejais.

Iš to, kas pasakyta, darytina išvada, kad pats įstatymų leidėjas, suskirstydamas nusikaltimus kategorijomis pagal pavojingumo pobūdį ir laipsnį, numatė tam tikras išimtis, kai už nelabai pavojingus nusižengimus nuo bausmės arba baudžiamosios atsakomybės atleidžiama arba toks nusižengimas apskritai nelaikomas nusikaltimu. Analizuojant 1903 m. Baudžiamąjį statutą nustatyta, kad įstatymų leidėjas teismui, vertinančiam padarytos nusikalstamos veikos teisinius aspektus, nenurodė pagrindinių kriterijų ir principų, pagal kuriuos veika galėtų būti pripažįstama nusikalstama arba ne. Teismai vadovavosi Vyriausiojo tribunolo atskirų baudžiamųjų bylų išaiškinimais ir jiems buvo suteikta prerogatyva spręsti, kokias veikas pripažinti nusikalstamomis ir baudžiamomis, o kokias dėl savo nepavojingumo – nenusikalstamomis. Pateiksime keletą pavyzdžių. 1939 m. kasacinėje byloje Nr. 558 buvo panaikintas Alytaus apylinkės teismo sprendimas išteisinti D. K., kuri buvo kaltinama pagal Akcizų ir finansų monopolio įstatymo 575 straipsnį.³ Išteisindamas D. K. apylinkės teismas tai motyvavo tuo, kad mažo kiekio vyno (vienas butelis) pardavimas negali būti aiškinamas kaip pasipelnymo tikslas. Vyriausiasis tribunolas, panaikindamas apylinkės teismo sprendimą, motyvavo tuo, kad minėto įstatymo 575 straipsnis nenumato, kiek kartų turi būti susekta pardavinėjant, kad būtų galima teigti, jog parda-

vinėjama pasipelnymo tikslu. Jis draudžia pardavinėti naminių vyną neturint patento, o kaltinamojo negalima teisinti tuo, kad parduotas nedidelis kiekis vyno, nes įstatymas apskritai nedaro jokių išimčių ir draudžia pardavinėti naminių vyną be patento [9]. Jeigu nusikalstama veika negali sukelti įstatyme numatytų padarinių, ji negali būti laikoma nusikalstama ir dėl to asmuo turi būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Pavyzdžiui, jei asmuo norėjo paleisti į apyvartą aiškiai netikrą banknotą... tai jo veiksmai turi būti pripažįstami nebaustinais [10]. Kaip matome, tarpukario Lietuvos baudžiamasis įstatymas (Baudžiamasis statutus) tiesiogiai nenumatė teismui teisės pripažinti, kad padaryta veika dėl savo mažareikšmiškumo yra nenusikalstama arba dėl mažareikšmės veikos galima asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Įstatyme aiškiai nesuforuoti kriterijai, pagal kuriuos veikos pripažįstamos nusikalstamomis, o drauge ir pavojingomis, leido formuoti nevienodai teismų praktikai. Vienintelę išimtį sudarė tai, kad atskiras įstatymas teismui suteikė teisę lygtinai atleisti asmenį nuo bausmės, atsižvelgiant į jo asmenines savybes, pačios nusikalstamos veikos rūšį, motyvus ir aplinkybes, įrodančias, kad ateityje jis nebus nusikalstamas [11]. Vyriausiasis tribunolas, aiškindamas šį įstatymą ir 1903 m. Baudžiamąjį statutą 53 straipsnį (bausmių lengvinimas ir keitimas), nurodė, kad teismams suteikiama galimybė ad hoc nustatyti aplinkybes, leidžiančias teismui mažinti bausmes [12]. Šios aplinkybės buvo labai skirtingos – dėl neišsilavinimo, silpno būdo, atgailos [13] ir pan., o bausmės švelninimo dėl veikos mažareikšmiškumo teismų praktika nenumatė. Panašiai nusikalstama veika buvo vertinama, panašiai už ją bausta ir kitose Europos valstybėse.

2. MAŽAREIKŠMĖ NUSIKALSTAMA VEIKA KAIP BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS INSTITUTAS IR JO TEISINĖ PRIGIMTIS PAGAL 1926 M. BAUDŽIAMĄJĮ KODEKSĄ IR 1961 M. BAUDŽIAMĄJĮ KODEKSĄ

Dėl formalaus nusikalstamos veikos apibrėžimo 1903 m. Baudžiamąjį statutą smarkiai kritikavo sovietiniai baudžiamosios teisės teoretikai. Jie teigė, kad 1903 m. Baudžiamasis statutus dėl formalaus nusikalstamos veikos apibūdinimo, išdėstyto 1 straipsnyje, negali aiškiai atskleisti nusikaltimo, kaip socialinio reiškinio, esmės, nusikaltimą apibūdina kaip bausmę, tuo tarpu bausmės skyrimo procesą – kaip nusikaltimo padarymo padarinių, o vyraujančią teismų praktiką vadina savivale įstatymo atžvilgiu [14]. Būtent sovietinės baudžiamosios teisės specialistų 1903 m. Baudžiamąjį statutą kritika atvėrė naują baudžiamosios teisės istorijos etapą. 1926 m. sovietinėje Rusijoje įsigaliojo naujas Baudžiamasis kodeksas, kaip nauja baudžiamosios teisės sistema, atsisakyta daugelio ankstesnių tradicinių principų. Viena didžiausių to meto naujovių – įstatyme apibrėžta nusikaltimo sąvoka. Šioje sąvokoje išvelgiamas vienas pagrindinių aspektų – materialinė nusikalstamos veikos pusė, suprantama kaip nusikalstamos veikos pavojingumas – nusikalstamos veikos požymis. Bū-

³ Ikikarinės Lietuvos baudžiamąjoje teisėje šalia 1903 m. Baudžiamąjo statuto buvo leidžiami originalūs įstatymai. Akcizų ir finansų monopolio įstatymas yra specialus įstatymas, kuriame numatytoms nusikalstamoms veikoms taikomi bendrieji Baudžiamąjo statuto nuostatai.

tent su nusikaltimo apibrėžimu atsirado ir sąvoka „mažareikšmis nusikaltimas“. Pavojingumo pobūdis ir baudžiamosios teisės teoretikų, ir praktikų vertintas kaip pagrindinė ir būtina nusikaltimo savybė, esminis veikimo (neveikimo) turinys, nukreiptas į visuomeninius santykius [15]. Mažareikšmės veikos kildinimas siejamas su materialiu nusikalstamos veikos apibūdinimu. 1926 m. Baudžiamojo kodekso 6 straipsnio antroji pastraipa ir nurodė, kad nusikaltimu nelaikomas toks veikimas (neveikimas), kuris formaliai atitinka kurio nors kodekso ypatingos dalies straipsnio sudėtį, tačiau dėl aiškaus mažareikšmiškumo ir žalingų padarinių nebuvimo nėra visuomenei pavojingas. Vis dėlto pirmą kartą tiesiogiai įstatyme veikos mažareikšmiškumas įtvirtintas 1925 m. sovietinės Rusijos baudžiamojo proceso kodekse. Šio įstatymo 4 str. straipsnyje nustatyta, kad prokuroras ir teismas turi teisę atsakyti kelti baudžiamąją bylą arba iškeltą nutraukti tais atvejais, kai asmens, traukiamo baudžiamajon atsakomybėn, veiksmai, nors ir turi nusikalstamos veikos požymių, numatytų Baudžiamajame kodekse, negali būti pripažinti visuotinai pavojingais dėl padarinių mažareikšmiškumo, nereikšmingumo [16]. Ši Baudžiamojo proceso įstatymu įtvirtinta mažareikšmiškumo nuostata iš dalies panaši į dabartiniame Lietuvos baudžiamojo kodekso 37 straipsnyje įtvirtintą mažareikšmės veikos nuostatą. Pirmą – veika pripažįstama nusikaltimu, turinčiu visus nusikaltimo požymius, antra – asmuo dėl pavojingų padarinių nebuvimo (mažareikšmiškumo) netraukiamas baudžiamajon atsakomybės, trečia – tai nuspręsti yra teismo arba prokuroro teisė. To meto teisinėje literatūroje pažymima, kad sprendžiant minėtos normos pritaikymo klausimą, turi būti įvertinti visi objektyvūs ir subjektyvūs požymiai, kad būtų užkirstas kelias priimti nepagrįstus sprendimus. Aukščiausiojo Teismo nutarimuose pabrėžta, kad Baudžiamojo proceso kodekso straipsnio norma gali būti taikoma tik išimtiniais atvejais, nors nenurodomos tos normos taikymo ribos motyvuojant teismų laisvės suvaržymu [17].

Tarsi Baudžiamojo proceso įstatymo 4 straipsnio nuostatos tęsinys buvo 1926 m. Baudžiamojo kodekso 6 straipsnio antroji pastraipa, Lietuvoje įtvirtinta 1940 m. lapkričio 30 d., priėmus sprendimą laikinai įtvirtinti RTFSR baudžiamojo kodekso veikimą ir Lietuvos teritorijoje. Šio kodekso 6 straipsnyje esančioje pastaboje pabrėžiama, kad veiksmas, nors ir formaliai priešingas įstatymui, bet sukeliantis visai nereikšmingus padarinius, nėra laikomas nusikaltimu. Pagal šio straipsnio redakciją tai laikytina aplinkybe, šalinančia baudžiamąją atsakomybę, jei asmens veiksmai yra per menki, kad kiltų baudžiamoji atsakomybė. Pagal Baudžiamojo kodekso komentarą išskiriamos dvi sąlygos, pagal kurias veika galėjo būti pripažįstama mažareikšme: pirmą – aiškus veikos mažareikšmiškumas, antra – pavojingų padarinių nebuvimas [18]. Tik esant šiems dviem požymiams veika galėjo būti pripažinta mažareikšme.

Iki to laiko nauja įstatymo norma dėl veikos mažareikšmiškumo vertinta labai kritiškai. Štai ką rašė Lietuvos teisės specialistai: „Sovietų įstatyme yra nemaža spragų, netikslumų, yra atskirų ir visai vykusių nuostatų.

Pagrindinis skirtumas tarp jų ir kitų valstybių įstatymų yra nusikaltimo klasinio pobūdžio pabrėžimas. Sovietinėje valstybėje nusikaltimu laikomas prieš socialistinius visuomeninius santykius nukreiptas veiksmas (6 str.). Jis ir pagal Sovietų įstatymus yra neteisėtas, nusikalstamas, baudžiama veika, tačiau visas svorio centras kreipiamas į materialinį momentą – priešingumą socialistinės valstybės ir visuomenės interesams. Tai ryškiai pabrėžia ir 6 straipsnio „Pastaba“ [19]. Kritikavo šią įstatymo normą ir sovietų teisininkai. Jų nuomone, mažareikšmė veika nėra nusikaltimas, nors ir turintis visus nusikaltimo požymius, antra – mažareikšmė veika pagal įstatymo raidę gali būti taikoma tik materialios sudėties nusikaltimams. Prieštarai vertinama ši norma, kai kalbama apie formalius nusikaltimus [20].

[sigaliojus 1961 m. Baudžiamajam kodeksui, įstatymų leidėjai pradėjo vartoti naują terminą – mažareikšmis nusikaltimas. Iš pirmo žvilgsnio galima daryti išvadą, kad mažareikšmė veika ir mažareikšmis nusikaltimas yra tapačios sąvokos: juk ir 1926 m., ir 1961 m. Baudžiamasis kodeksas nusikalstamo veikimo arba neveikimo neskirstė grupėmis, tiesiog vadino nusikaltimu. Įsigaliojus 1961 m. Baudžiamajam kodeksui, kilo būtinybė atskirti dvi normas, įtvirtinančias mažareikšmiškumo sąvoką. Taigi mažareikšmiškumas buvo įtvirtintas BK 8 straipsnio 2 dalyje (mažareikšmė veika) bei 52 straipsnyje (mažareikšmis nusikaltimas). Mažareikšmio nusikaltimo sąvoka baudžiamosios teisės teoretikų buvo apibūdinama kaip ne itin pavojingi nusikaltimai, kurie ribojasi su administraciniais teisės pažeidimais arba tarnybiniais nusizengimais [21]. Įstatymų leidėjas mažareikšmį nusikaltimą siejo su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės bei bylos perdavimu draugiškajam teismui (BK 52 str.). Tai buvo priskiriama atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutui. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindą sudarė BK 52 straipsnio 1 dalies 1 punkte išvardyti nusikaltimai arba kiti mažareikšmiai nusikaltimai, kurie nėra labai pavojingi. Iš to darytina išvada, kad 1961 m. Baudžiamasis kodeksas numatė, jog vienu atveju mažareikšmis nusikaltimas gali būti pripažįstamas nenusikalstamu, antruoju – padaryta veika nesiekia to pavojingumo laipsnio, kuris būtinas baudžiamajai atsakomybei užtraukti. Nurodytuose straipsniuose mažareikšmiškumo vertinimas pavojingumo požiūriu prasilenkia: 8 straipsnyje „dėl mažareikšmiškumo nėra pavojinga“ – visiškai pavojingumo nebuvimas, baudžiamosios teisės prasme tai būtino nusikaltimo požymio nebuvimas; 52 straipsnyje „veika nėra labai pavojinga“ – pavojingumo požymis yra, tik labai mažo laipsnio. Iš esmės aiškių kriterijų, kuriais remdamasis teismas arba prokuroras galėjo vadovautis pripažindamas padarytus nusikaltimus mažareikšmiai arba asmeni, padariusį mažareikšmį nusikaltimą, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, taikydamas jam visuomeninio poveikio priemones, įstatymų leidėjas nepateikė. Šios dviprasmybės sunkiai buvo suprantamos Baudžiamajam kodeksą taikantiems praktikas.

Po 1990 m., atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, nebeliko draugiškųjų teismų, todėl BK 52 straipsnio

nuostata buvo automatiškai panaikinta. Mažareikšmės veikos sąvoka, įtvirtinta BK 8 straipsnio 2 dalyje, liko. Nuo 1961 m. BK įstatymų leidėjų įtvirtinta mažareikšmės veikos sąvoka iki 2003 m. gegužės 1 d. pirmiausia sieta su formaliu nusikalstamos veikos sudėties ir baudžiamojo įstatymo specialios dalies normų nepavojingumo visuomenei atitikimu. Atskleidžiant 8 straipsnio 2 dalies turinį, galima remtis Aukščiausiojo Teismo senato išaiškinimu. Jame teigiama, kad formalus veikimo arba neveikimo ir baudžiamojo įstatymo numatytos veikos požymių atitikimas reiškia, kad kaltininko veikoje yra visi tam tikrame BK ypatingosios dalies straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėties požymiai, tačiau dėl kai kurių iš jų konkretaus turinio veika (dėl mažareikšmiškumo) yra nepavojinga ir dėl to nėra nusikaltimas; pagal BK 8 straipsnio 2 dalį veika nėra pavojinga, jei ji nedaro esminės žalos įstatymų ginamoms vertybėms arba nekelia grėsmės tokiai žalai atsirasti, t. y. nors joje yra pavojingos veikos požymių, tačiau veikos pavojingumas nesiekia to laipsnio, kuris būtinas baudžiamajai atsakomybei atsirasti [22].

3. MAŽAREIKŠMIŠKUMO TEISINIS VERTINIMAS PAGAL 2000 M. BAUDŽIAMĄJĮ KODEKSĄ

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojus naujam 2000 m. Baudžiamajam kodeksui, pasikeitė mažareikšmės veikos samprata, juridinė prigimtis ir pripažinimo mažareikšme baudžiamoji teisinė reikšmė. 2000 m. Baudžiamajame kodekse, be nusikaltimo, pradėta vartoti „baudžiamojo nusižengimo“ sąvoka. Dėl to kilo mažareikšmių veikų klausimas, nes rengiant 2000 m. BK projektą ir aptariant nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo atskyrimo kriterijus, vienas iš tokių kriterijų buvo mažareikšmiškumo sąvokos vartojimas: t. y. jeigu padaryta nusikalstama veika galima pripažinti mažareikšme, ji vertinama ne kaip nusikaltimas, o kaip baudžiamasis nusižengimas. Projekte buvo pateiktas baudžiamojo nusižengimo apibrėžimas: „Baudžiamasis nusižengimas yra veika, kuri nors ir formaliai atitinka visus baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymius, tačiau dėl mažareikšmiškumo nelaikoma nusikaltimu“ [23]. Vėliau šios minties atsisakyta ir veikos mažareikšmiškumas imtas vertinti kaip ir senesnėse 1961 m. baudžiamojo įstatymo nuostatose: veika, kuri dėl savo turinio yra mažareikšmė, nėra nusikalstama. Tai kėlė rimtų prieštaravimų, nes atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto nuostatos taikomos tada, kai yra pagrindas asmenį patraukti atsakomybėn, t. y. kai jo padaryta veika laikoma nusikalstama, pavojinga. Padėtis pasikeitė, kai 2003 m. balandžio 10 d. buvo priimtas įstatymo pakeitimas Nr. IX-1495. Šiame įstatyme mažareikšmės veikos sąvoka buvo iš esmės pakeista, atsisakyta termino „veika dėl mažareikšmiškumo nėra pavojinga“. Galima teigti, kad įstatymų leidėjai mažareikšmes veikas laiko pavojingomis, bet nedarantiomis esminės žalos baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms [24]. Pagal 2000 m. Baudžiamąjį kodeksą nusikaltimo pripažinimas mažareikšmiu nereiškia jo, kaip nusi-

kalstamos veikos, paneigimo: nusikaltimai laikomi pavojingais, bet nedarantiomis esminės žalos baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms. Tai suteikė šiam baudžiamosios teisės institutui visiškai kitokią prasmę. Pagal dabar galiojantį Baudžiamąjį kodeksą nusikaltimą pripažinus mažareikšmiu, asmenį, padariusį tokį nusikaltimą, galima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės.

Atsižvelgiant į įstatymų leidėjo mintis ir analizuojant BK 37 straipsnių turinį, darytina išvada, kad mažareikšmiškumas taikomas tik nusikaltimams. Tik nusikaltimas gali būti pripažintas mažareikšmiu. Pagal 1961 m. Baudžiamąjį kodeksą vartotinos abi sąvokos – ir „nusikaltimo mažareikšmiškumas“, ir „veikos mažareikšmiškumas“, nes nusikalstama veika reiškė tik nusikaltimą, o galiojant 2000 m. Baudžiamajam kodeksui, kai nusikalstamos veikos skirstomos į baudžiamuosius nusižengimus ir nusikaltimus, vartojama tik „nusikaltimo mažareikšmiškumo“ sąvoka.

Kaip jau minėta, 2000 m. į Baudžiamąjį kodeksą įtraukus naują – nusikalstamų veikų skirstymą pagal pavojingumo pobūdį į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, – galima teigti, kad asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, traukiamas atsakomybėn ir jam skiriama reali bausmė, tuo tarpu nusikaltimą padaręs asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Gilinant šios problemos turinį matyti, kad prieštaraujama ir formaliosios logikos dėsniams, ir teisingumui baudžiamosios teisės prasme. Ši įstatymo leidėjo nuostata yra diskusijų objektas, reikalaujantis išsamesnės teisinės analizės.

IŠVADOS

1. Sąvokos „veikos mažareikšmiškumas“ ištakos Lietuvos baudžiamojoje teisėje siejamos su 1925 m. Rusijos baudžiamojo proceso kodeksu ir 1926 m. Rusijos baudžiamuoju kodeksu.

2. Veikos mažareikšmiškumas – sovietinių baudžiamosios teisės teoretikų išradimas, kildinamas iš nusikaltimo apibrėžimo – materialiosios pusės – pavojingumo pobūdžio.

3. Lietuvos baudžiamojoje teisėje iki 1940 m. nei įstatymuose, nei teismų praktikoje sąvokos „veikos mažareikšmiškumas“ nebuvo.

4. Nuo 1961 m. iki 1990 m. baudžiamojoje teisėje egzistavo dvi sąvokos – „veikos mažareikšmiškumas“ ir „nusikaltimo mažareikšmiškumas“, sukėlusios skirtingus teisinius padarinius.

5. Naujasis 2000 m. Baudžiamasis kodeksas veikos mažareikšmiškumą sieja su atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutu, pagal kurio prasmę ir turinį mažareikšmė veika laikoma nusikaltimu, pavojingu visuomenei, tačiau nedaranti esminės žalos baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms.

LITERATŪRA

1. **Piesliakas V.** Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos // Jurisprudencija: mokslo darbai. 1999. T.13(15).
2. **Pakarklis P.** Naujos pažiūros baudžiamojoje teisėje // Kriminalistikos žinynas. 1938.
3. **Stankevičius V.** Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas, 1925.
4. **Stankevičius V.** Baudžiamoji teisė. Paskaitos. – Kaunas, 1925.
5. **Čaplinskas A., Dapšys A., Misiūnas J.** Baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atribojimo teorinės problemos // Teisės problemos. 2004. Nr. 4(46).
6. **Baudžiamasis statutas** su papildomais įstatymais ir komentarais. – Kaunas, 1934.
7. **Kairys J.** Modernios mažamečių nusikaltėlių baudžiamosios teisenos bruožai // Teisė. 1937. Nr.38.
8. **Baudžiamasis statutas** su papildomais įstatymais ir komentarais. – Kaunas, 1934.
9. **1939 m.** Kasacinė byla Nr. 558.
10. **Kasacinė** byla Nr. 509/1926
11. **Lygtinio** nuteisimo įstatymas, 1928 IX 24 d. V. Ž. Nr. 284
12. **Kasacinė** byla Nr. 130/1924
13. **Kasacinė** byla Nr. 130/1924
14. **Волков Г. И.** Классовая природа преступлений и советское уголовное право. ОГИЗ, 1935.
15. **Ежедневник** советской юстиции. 1926. No.5
16. **ВЦИК 11** созыва, Вторая сессия, Бюллетень № 9. 1924.
17. **Якименко Н. М.** Малозначительность деяния в истории советского права // Право. 1981. № 1.
18. **Уголовный кодекс РСФСР** комментарий. – Москва, 1946.
19. **Tomonis S.** Sovietų baudžiamosios teisės matmenys // Teisė. 1939. Nr. 49.
20. **Пионтсовский А. А.** Учение о преступлении. – Москва, 1960.
21. **Никифоров Б. С.** Новое уголовное законодательство РСФСР. – Москва, 1961.
22. **LATS 2000 12 21** nutarimas Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis.“
23. **Piesliakas V.** Naujieji baudžiamieji įstatymai: takoskyra tarp nusikaltimo ir baudžiamojo nusižengimo // Teisės problemos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 1995. Nr. 2.
24. **Kujalis P.** Būtinasis reikalingumas kaip aplinkybė, šalinanti baudžiamąją atsakomybę. Daktaro disertacija, 2005.

ANFANG UND ENTWICKLUNG DES INSTITUTS VON DER GERINGER HANDLUNG IN STRAFRECHT LITAUENS

Iveta Vitkutė-Zvezdinienė *
Mykolas Romeris Universität

Die rechtliche Reglamentierung von Institut der geringfügigen Tat ist hinsichtlich Geschichte und Theorie von Strafrecht in drei Abschnitten geteilt. Der erste Abschnitt umfasst den Zeitraum 1918–1940, der zweite – 1940–2003, der dritte – vom 01. Mai 2003 bis heute. Bis Mitte des XIX. Jahrhunderts existierte das Institut der geringfügigen Tat weder in Litauen noch in ausländischen Strafrecht.

Im Zeitraum von 1918 bis 1940 galt das Strafstatut Russlands von 1903 als Hauptgesetzgebungsakt. Das Strafstatut wurde auf die Schule vom rechtlichen Positivismus berufen. Gemäß denen, ist die Konzeption der Tat im Gesetz überhaupt nicht vorgestellt, oder sie ist nur nach formalen rechtlichen Merkmalen als verbotene Tat bezeichnet, für die die Freiheitsstrafe oder andere Strafe vorgesehen ist. Wenn das Gesetz keine Ausnahmen bestimmt, konnte das Gericht keine Taten, sogar geringfügige, anerkennen. Das Statut wurde wegen formaler Definition der Straftat stark von Theoretikern des sowjetischen Strafrechts kritisiert. Die Kritik begann den neuen Abschnitt des Statuts in der Geschichte des Strafrechts. Im Jahre 1926 tritt in sowjetisches Russland neues Strafgesetzbuch in Kraft, in dem ein System des Strafrechts gebildet ohne damals traditionelle Prinzipien war. Eine von solchen Neuigkeiten war – im Gesetz bestimmter Begriff der Tat. Aus diesem Begriff ergibt sich ein von Hauptaspekten – materielle Seite der Straftat, die als Gefahr, Merkmal der Straftat gilt. Nämlich mit dem Begriff der Tat entstand auch der Begriff „Bagatelldat“. Von 1961 bis zu den 01. Mai 2003 wurde der Begriff der Bagatelldat mit der Entsprechung des Tatbestandes den Normen des Teils von Strafgesetz und mit der Sicherheit der Gesellschaft verbunden. Am 01. Mai 2003 hat sich die Konzeption der geringer handlung, rechtlicher Natur, geringfügiger, sträflicher, rechtlicher Anerkennungsbedeutung geändert. Das StGB von 2000 hat noch den Begriff „sträfliches Delikt“ eingeführt. Danach entstand die Frage der geringen handlung. Gemäß dem StGB, die Anerkennung der Tat als Bagatelldat bedeutet keine Negation einer Straftat. Das erteilte dem Institut der Straftat kardinal andere Bedeutung, und gemäß geltendem StGB, wenn die Tat als geringfügig anerkannt war, der Täter kann von der Strafe befreit werden. Gemäß dem Inhalt des Art. 37 von StGB, kann man eine Schlussfolgerung ziehen, dass die Geringfügigkeit nur für die Tat verwendet ist und nur die Tat als geringfügig anerkannt werden kann.

Gründbegriffe: Straftat, Tat, Geringfügigkeit, geringfügige Tat, Bagatelldat, Strafbefreiung.

---

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Criminal Law Department, Lecturer, Master in Law.